

ІННА ЦАРАЛУНГА, Хмельницький

МІКРОТОПОНІМИ ЖИТОМИРЩИНИ КІНЦЯ XVI – ПОЧАТКУ XVII СТ.

Вивчення мікротопонімів як власних назв невеликих географічних об'єктів, що мають локальне значення, набуває сьогодні особливої ваги. Незважаючи на інтерес мовознавців до цього класу онімів, зокрема, комплексні дослідження мікротопонімії окремих регіонів України Л. Костик, Н. Лісняк, О. Михальчук, Н. Сокіл, Є. Черепанової, І. Чеховського, залишається актуальною проблема діяхронного вивчення мікротопонімів, у тому числі їх регіонального опрацювання на різних хронологічних зрізах. Як правило, увага звертається на значні за обсягом географічні об'єкти, що „зумовлює невисокий рівень знань учених та широкого загалу про історію свого краю, про мовну і суспільну практику людей, які жили на цих землях упродовж ряду століть, починаючи від найдавніших часів” [1, 3]. Одним із основних джерел для мовно-історичних студій є давні писемні пам'ятки. На жаль, кількість зафіксованих у них власних назв природних і рукотворних малих географічних об'єктів не така вже й велика, проте тим важливішими видаються відповідні дослідження.

Багатим лінгвістичним матеріалом характеризуються житомирські актові книги кінця XVI – початку XVII ст. Завдяки детальному опису земель, що були предметом дарування, купівлі-продажу, успадкування, стають відомими власні назви географічних об'єктів місцевого значення, які локалізуються на території раннього слов'янського освоєння – Центральному Поліссі. Мета нашої розвідки – виявити мікротопоніми у текстах житомирських актових книг, визначити види мікротопонімів за об'єктами найменування,

з'ясувати роль географічних термінів у їх творенні¹. Зауважимо, що терміни – основа топонімії, вони виявляються тією частиною складених географічних назв, що визначає основний зміст топонімів [3, 98].

Найбільше поширені у вказаних писемних пам'ятках назви *грунтів*: на кгру(н)тє вла(с)но(м) белопо(л)ском (АКЖГУ, 166), на кгру(н)тє бєрдичо(в)ско(м) (АКЖГУ, 166), за кгру(н)тами... Воли(ц)кими (ДМВН, 25), на кгру(нт) мо(и) Волосо(в)ски(и) (АЖГУ, 78), в кгру(н)тє Епа(н)чи(н)ско(м) (ДМВН, 170), на гру(н)тє... опа(н)чи(н)ском (АКЖМУ, 45), на кгру(н)тє власьнымъ житомерьскимъ (ДМВН, 214), кгрунтъ мо(и) Иваньковьски(и) (АКЖГУ, 96); кгру(н)то(в) мои(х) И(в)ни(ц)ки(х) (ДМВН, 29), на кгрунтъ... и(л)яшо(в)ски(и) (АКЖМУ, 54), за кгру(н)тами... Котєлє(н)скими (ДМВН, 25), на вла(с)ны кгрунтъ Кошыловски(и) (ДМВН, 236), на... кгру(н)тє ло(в)ко(в)ски(м) (АКЖГУ, 193), в кгру(н)тє Новако(в)ско(м) (АКЖГУ, 160), на кгру(н)тє... Нори(н)ско(м) (АЖГУ, 42), кгру(н)товъ ѡбухо(в)ски(х) (ДМВН, 225), на кгрунтє Рагозов(с)кимъ (ДМВН, 187), на кгру(нт) ружи(н)ски(и) (АКЖГУ, 147), *ѡ*... кгрѡнтє *ѡ*ла(с)номъ Сєлє(ц)комъ (АЖГУ, 168), з кгрунто(в) шє(р)шнєвски(х) (АКЖГУ, 37), на кгрунтъ Шу(м)ски(и) (АКЖГУ, 179), на кгрунтъ мо(и) щєниє(в)ски(и) (АКЖМУ, 49).

Географічний термін *грунтъ/кгрунтъ* „земельні угіддя” зафіксований у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.»: кгрунтъ Теремєнський по левой руцє, а по правой Поддубецький; кгрунтъ Мыкулынскій, а за долиною Багрыновскій (ССУМ, I, 267). Як „земельне володіння: наділ, ділянка, земля, грунт” він представлений у «Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст.»: грунтъ Чуменовскій; грунтъ ихъ Рожисцкій; на... грунту солтыскімъ (СЛУМ, VII, 146). Слово *грунт* функціонує і сьогодні, проте одне із його значень – „земельний наділ; двір з усіма прилеглими будівлями, угіддями” – вважається застарілим (ЕСУМ, I, 606; ВТС, 270). У діалектному мовленні

¹ Джерельна база нашого дослідження: Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 рр.) / Підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К., 1965. – 192 с.; Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / Підгот. до вид. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002. – 390 с.; Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / Підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 251 с.; Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів) / Підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та інші. – К., 1981. – 315 с.

лексема активно функціонує у поліських говорах – *грунт* „ділянка польової землі, садиба” (Лисенко, 60), у буковинських – *грунт* „наділ землі, поля; господарство, хата з будівлями та городом; земля, ґрунт” (Матеріали, II, 15), у бойківських – *грунт* „земля, поле” (Онишкевич, I, 196), в гуцульських – *грунт* „ґрунт; поле, земельний наділ; місце, на якому знаходиться хата” (ГГ, 54). Тісний зв’язок власних назв мікрооб’єктів із місцевим усним мовленням та їх наближеність до апелятивів (див.[4, 374–375]) дають підстави припускати, що географічний термін *грунт* може знайти свій відбиток й у сучасному мікротопоніміконі, напр., частина поля Макаруків Ґрунт, Вл (СлММ, II, 55).

Зафіксовані у справах Житомирського гродського уряду назви ґрунтів мають відойконімне походження. Як стверджує Н. Лісняк, зазвичай відойконімні мікротопоніми вказують на місце розташування об’єкта [2, 188]. Дійсно, більшість виявлених відойконімних найменувань ґрунтів утворена від назв сусідніх населених пунктів, напр., Белопо(л)ски(и) кґрунтъ < НП Белопо(л)є (АКЖГУ, 375), Бєрдичо(в)ски(и) кґрунтъ < НП Бєрдичо(в)ъ (АКЖГУ, 375), Воли(ц)ки(и) кґрунтъ < НП Волиця (ДМВН, 270), Волосо(в)ски(и) кґрунтъ < НП Волосо(в)ка (АЖГУ, 213), Епа(н)чи(н)ски(и)/Опа(н)чи(н)ски(и) кґрунтъ < НП *Епа(н)чи(н)ъ/ *Опа(н)чи(н)ъ, пор. НП Єпанчине, Хрк (СГН Укр, 147), Житомерьски(и) кґрунтъ < НП Житомиръ (ДМВН, 272), Иваньковьски(и) кґрунтъ < НП Іванковъ (АКЖГУ, 376), И(в)ни(ц)ки(и) кґрунтъ < НП Івница (ДМВН, 272), И(л)яшо(в)ски(и) кґрунтъ < НП *И(л)яшовъ, пор. особові назви землевласників із Київського повіту *Ильяшовский* Василь, *Ильяшовский* Федор (АКЖМУ, 174), Котелє(н)ски(и) кґрунтъ < НП Котелня (ДМВН, 273), Кошыловски(и) кґрунтъ < НП Кошыловъ (ДМВН, 273), Ло(в)ко(в)ски(и) кґрунтъ < НП Лє(в)ко(в)ъ (АКЖГУ, 376), Новако(в)ски(и) кґрунтъ < НП *Новаковъ, пор. НП Новаківка, Крв (СГН Укр, 273), Нори(н)ски(и) кґрунтъ < НП Нори(н)скъ (АКЖГУ, 377), ѿбухо(в)ски(и) кґрунтъ < НП Обуховъ (ДМВН, 275), Рагозов(с)ки(и) кґрунтъ < НП Рагозовка (ДМВН, 276), Ружи(н)ски(и) кґрунтъ < НП Ружинъ (АКЖГУ, 377), Селе(ц)ки(и) кґрунтъ < НП Се(л)це (АКЖГУ, 377), Ше(р)шнєвски(и) кґрунтъ <

НП Ше(р)шни (АКЖГУ, 378), (Шу(м)ски(и) кгрунтъ < НП Шу(м)скъ (АКЖГУ, 378), Щение(в)ски(и) кгрунтъ < НП Щениевъ (АКЖГУ, 124).

Для називання *нив*, *полів* у пам'ятках використано такі мовні одиниці: до нив□ Кацѣтыне(и) (АЖГУ, 176), на поля Восчени(н)ские (ДМВН, 198), на поле, прозиваемоє Попо(в)цы (АЖГУ, 66), на поли Рако(в)ско(м) (ДМВН, 139), ѿт Ярило(в)ско(г)[о] поля (АКЖГУ, 256).

Географічний термін *нива* „ділянка орного поля” міститься у пам'ятках української мови XIV–XV ст.: краем нив Хренницких, Вздвиженская нива, Клиноватая нива, Куцева нива, Плоская нива (ССУМ, II, 46). Апелятив *нива* активно функціонує сьогодні як загальна назва, так і в складі пропріальної лексики: поля Буслева Нива (СлММ, I, 80), Велика Нива (СлММ, I, 94), Голодна Нива (СлММ, I, 176), Косиківська Нива (СлММ, I, 367), Мар'їна Нива (СлММ, II, 66), Чуликова Нива (СлММ, II, 491), галявина Козакова Нива (СлММ, I, 346), урочище Трохимова Нива (СлММ, II, 414).

Номен *поле* теж мав широке використання у мікротопоніміці XIV–XV ст., зокрема, у таких назвах місцевості: поле болохово, поле Малеевское, гроушово поле, долгое поле, Драгошево поле, шеломыньское поле (ССУМ, II, 181). На сучасному етапі він особливо поширений у складі власних назв географічних об'єктів локального значення: городи Ганьчине Поле (СлММ, I, 159), поля Дворицьке Поле (СлММ, I, 214), Клубничне Поле (СлММ, I, 340), Поле Попівське (СлММ, II, 237), Поле Трояновського (СлММ, II, 238), ліс Кругле Поле (СлММ, I, 386) та ін.

Щодо походження мікротопонімів Житомирщини, репрезентованих в актових книгах, припускаємо, що: нив□ Кацѣтына – відантропонімне утворення з посесивним суфіксом -ин, пор. ОН Кацята (АЖГУ, 176), поле Рако(в)ско(є) – відойконімна назва, пор. с. Раковка (ДМВН, 276).

Писемні пам'ятки надзвичайно багаті на детальні описи територій, де розміщувалося нерухоме майно, часто відділене *гостинцями, дорогами, шляхами*: до само(г)[о го(с)ти(н)ца Улано(в)ско(г)[о] (АКЖГУ, 219), на Ловковско(и) дорозе, межи дорогами Ви(л)скою и О(в)ру(ц)кою, к дорозе

До(б)ро(в)ско(и), на Кие(в)ско(и) дорозе... три нивы, на Селе(ц)кои дорозе (ДМВН, 44), ѿ(т) дороги Бежо(в)ское (АКЖГУ, 68), шля(х) Чо(р)ни(и) коломи(и)ски (АЖГУ, 150).

Географічний термін *гостинець* „битий шлях” засвідчений у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.». Наявний він у складі мікротопонімів того часу: до гостынця Винницкаго; гостинець Колковъский; на гостинець Луцкий – полеский; гостинець Олышский (ССУМ, I, 257). Номен *гостинець* „битий шлях; гостинець” функціонував в українській мові XVI – першої половини XVII ст., в тому числі й у власних назвах: на гостынцу Вышенском; по(д) го(с)ти(н)цем житоє(р)ским; при гости(н)ци... каменє(ц)комъ; через гостинє(ц) лу(ц)ки(и); при гости(н)ци... тихомльски(м) (СлУМ, VII, 56). Слово *гостинець* в 11-томному «Словнику української мови» маркується як діалектне утворення зі значенням „великий битий шлях” (СУМ, II, 143). Відповідно, воно активно вживається в сучасному усному регіональному мовленні: у бойківських говірках *гостинець* – „бита дорога” (Онишкевич, I, 188), у буковинських – *гостинец* – „шлях, проїжджа дорога” (Гуйванюк, 75), в гуцульських – *гостинец* „битий шлях, дорога” (ГГ, 48), як показують пам’ятки, номен *гостинець* побутував й у поліських говірках, тож може входити до складу сучасної мікротопонімії.

Апелятив *дорога* „смуга землі, призначена для їзди і ходіння; дорога” (ЕСУМ, II, 112) широко використовувався в українській мові XIV–XV ст., зокрема, для називання доріг у різних місцевостях: дорога банская, дорога дѣдошицкая, дорога Жуковецкая, ивницькая дорога, дорога Клепачовкая, Львовъская дорога, дорога Чорторыская та багато інших (ССУМ, I, 318–319). Він входив до складу лексики української мови XIV–XV ст., репрезентований у мікротопонімах того часу: дорога Володимерская, дорога Жабецкая, дорога Каменецкая, дорога Краковъская, дорога Селецкая, дорога Черкаская та ін. (СлУМ, VIII, 141). У сучасних словниках мікротопонімів України виявляємо такі назви доріг Австрійська Дорога (СлММ, I, 11), Гречна Дорога (СлММ, I, 193), Князева Дорога (СлММ, I, 341), Малинська Дорога (СлММ, II, 61),

Церковна Дорога (СлММ, II, 461), частина вулиці Черешнева Дорога (СлММ, II, 475), пагорб Польська Дорога (СлММ, II, 243) та ін.

Номен *шлях* знаходимо у словниках XIX–XX ст. зі значенням „велика дорога, поштовий тракт” (Пискунов, 296; Желехівський, 1094; Грінченко, IV, 504). Він активно функціонує у сучасній українській мові (СУМ, XI, 493–495), зокрема, у складі мікротопонімів: назви доріг Глажівський Шлях (СлММ, I, 167), Журавецький Шлях (СлММ, I, 254), Панський Шлях (СлММ, II, 170), Скупий Шлях (СлММ, II, 347), частина дороги Чистий Шлях (СлММ, II, 482), частина поля Тернецький Шлях (СлММ, II, 398).

Назви доріг, шляхів, зареєстровані у справах Житомирського уряду, мають відойконімне походження. Як правило, вони утворювалися від назв населених пунктів, напр., го(с)тинець Улано(в)ски(и) < НП Уланів, Вн (СГН Укр, 456), Ловковска(я) дорога < НП Лє(в)ко(в)ъ (АКЖГУ, 376), дорога Ви(л)ская < НП Вилск (ДМВН, 270), дорога О(в)ру(ц)кая < НП Овруч (ДМВН, 275), дорога До(б)ро(в)ска(я), пор. НП Дубровица (ДМВН, 271), Киє(в)ска(я) дорога < НП Київ (ДМВН, 273), Сєлє(ц)кая дорога < НП Сє(л)це (АКЖГУ, 377), дорога Бєжо(в)ская < НП Бєжє(в) (АКЖГУ, 375). Онім шля(х) Чо(р)ни(и) коломи(и)ски (АЖГУ, 1635, 150) характеризується негативним конотативним забарвленням, пор. мікротопонім Чорний Шлях, Вл, „дорога, якою колись часто проходила татарська орда” (СлММ II, 487).

Чимало засвідчено у житомирських актових книгах назв *урочищ*: до урочища Бро(н)ника (ДМВН, 149), на (в)рочищи прозвисько(м) Бяне(в)щинє (АКЖМУ, 39), на (в)рочищу Вєхури(н)ки Соколєи (АЖГУ, 81), на врочище, прозывается на Высокое Поле (АКЖГУ, 76), врочищо(м) на (и)мя Дрыгловъ ѿбрубъ (АКЖМУ, 138), на урочиску Ивно(и) а(л)бо рачєи Сухо(и) долине (ДМВН, 250), у врочища Ко(р)норога (АКЖМУ, 88), на урочи(с)ко Котє(ч)ное (АЖГУ, 112), во (в)рочища Пєщано(и) (АКЖМУ, 62), во (в)рочищу по(д) Вєлики(м) Лисо(м) (АКЖГУ, 160), на урочи(с)ко на(з)чаное Самъсоновку (АЖГУ, 110), на урочищу у Кривое Руды (АКЖГУ, 70), на врочищу Укорищу (АКЖГУ, 37). Назви таких мікрооб’єктів знаходимо у «Словнику

староукраїнської мови XIV–XV ст.»: до оуручища Песочное, до урочища Вирной долины (ССУМ, II, 483). Номен *урочище* відображають словники XIX–XX століть (Желехівський II, 1015; Уманець, IV, 160; Грінченко, IV, 353). У сучасній українській мові *урочище* – „те, що становить природну межу; ділянка, яка виділяється серед навколишньої місцевості природними ознаками”, напр., на врочищі Солодка Вода, від урочища Радьківщина (СУМ, X, 483), поле Панькове Урочище (СлММ, II, 171). Цей географічний термін використовується й у діалектному мовленні: у західнополіських говірках *урочисько* – “урочище” (Аркушин, II, 218). За структурою і семантикою основ назви урочищ Житомирщини надзвичайно різноманітні, тож аналіз їх потребує додаткового, більш розгорнутого, дослідження.

Особливістю досліджуваних теренів є наявність густих, непрохідних лісів, тож часто вживаним у тексті документів є номен *пуща*. Виявлено такі власні назви цих мікрооб’єктів: в пущи... Ере(м)ко(в)ско(и) (АКЖГУ, 245), пущи Житоє(р)ско(и) (ДМВН, 192), в пушчы Трояновсько(и) (ДМВН, 212), в пушчу Харытоно(в)скую (ДМВН, 177). Засвідчені назви в абсолютній більшості відойконімні, пор. НП Ере(м)ки (АКЖГУ, 376), НП Житомиръ (ДМВН, 272), НП Троянов (ДМВН, 277), НП Харытоновка (ДМВН, 278). Лексема *пуща* “густий ліс, лісові зарослі; пуща”, праслов’янське утворення від **rustь* “дикий, пустий” (ЕСУМ, IV, 646), зустрічається у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.»: пуща Ретовская (ССУМ, II, 278), у словниках XIX–XX століть: “дебра, дрімучий ліс” (Пискунов, 220), “нетря, гущавина” (Уманець, III, 223), “дрімучий ліс, лісові хащі” (Грінченко, III, 503). Вживається й у сучасному мовленні, напр., лісовий масив Дідівська Пуща (СлММ, I, 222).

У складі мікротопонімів на означення об’єктів водного режиму вжито географічні терміни *болото, озеро, потік, руда/рудка*: у болота Гоголева (АКЖМУ, 63), под Татариновы(м) Болото(м) (ДМВН, 101), за ѡзеро(м) Вюнны(м) (ДМВН, 221), mezi ѡзеромъ Вьюнны(м) (ДМВН, 220), ѡколо Крывыхъ **Ѡ**зе(р) (ДМВН, 237), за ѡзеро Лебединово (АЖГУ, 150), у Хлугова

озера (АКЖМУ, 65), у Биликового потоку (ДМВН, 250), над потоко(м) Рогачо(в)ки (ДМВН, 170), неподалеку руди Жарьки (АЖГУ, 57), на Чо(р)тово(и) Рудѣ (АКЖГУ, 31), в Рудку Слепѣ(ц)кую (АКЖМУ, 64).

Гелоніми зафіксовані у пам'ятках української мови XIV–XV ст.: болото волчискоє; болото криваѧ (ССУМ, I, 110), до Ситного – Болота (ССУМ, I, 346). Географічний термін *болото* „багнисте, грузьке місце, переважно зі стоячою водою; болото, трясовина драговина” знаходимо у «Словнику української мови XVI – першої половини XVII ст.», де реєструється він й у складі власних назв: до болота Гатского; до болота Сыричинского; ѿ Рѣдавого болота (СЛУМ, III, 18). Апелятив *болото* активно функціонує сьогодні як загальна назва, так і в складі пропріальної лексики: болота Біле Болото (СлММ, I, 46), В'юнове Болото (СлММ, I, 151), Сліпе Болото (СлММ, II, 348), Шахрайське Болото (СлММ, II, 495), луг Тунцишине Болото (СлММ, II, 417), урочище Селянське Болото (СлММ, II, 328) та численні інші назви.

Номен *озеро* міститься у «Словнику староукраїнської мови XIV–XV ст.»: озеро Антоново, озеро Ковоурлоуискоє, святоє озеро (ССУМ, II, 77). Цей апелятив входить до складу активної лексики сучасної української мови, у тому числі й до мікротопонімікону, напр., назви озер: Голубове Озеро (СлММ, I, 177), Забільське Озеро (СлММ, I, 257), Лисе Озеро (СлММ, II, 18), Святе озеро (СлММ, II, 324), Чорне Озеро (СлММ, II, 486), сінокіс Колійне Озеро (СлММ, I, 352), ставок Андріянове Озеро (СлММ, I, 15) та багато інших.

Лексема *потокъ* „потік” широко використовувався в українській мові XIV–XV ст., зокрема, для називання струмків, джерел у різних місцевостях: потокъ волоуевъ, потокъ Драгошевъ, попере(к) потока лужешєва, потокъ нечачь, Стоѧновъ потокъ та ін. (ССУМ, II, 212). Вона широко використовується у сучасному мовленні, а саме у діалектах української мови: бойківські говірки *потік* „потік” (Онишкевич, II, 125), закарпатські – *потоки* „багато струмків після зливи ” (Сабадош, 279); у мікротопонімії знаходимо такі назви потоків: Вузький Потік (Габорак, 101), Григорів Потік (Габорак, 127), Залізний Потік

(Габорак, 169), Потік Романовича (Габорак, 363), Розсохатий Потік (Габорак, 393) та багато інших.

Географічний термін *руда/рудка* – „іржаве багно; болотистий луг” (ЕСУМ, V, 134). «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.», подає нам такі власні назви з цим номеном: боярська роуда, великая роуда, коденская руда (ССУМ, II, 305). На сучасному етапі розвитку української мови він вживається в усному регіональному мовленні: поліські говірки – *руда, рудка* „іржаве болото” (Лисенко, 188), буковинські – *руда* „іржаве багно, болото”, *рудка* „луговина, в якій ґрунтові води вкриваються рудою, іржавіють” (Гуйванюк, 469), гуцульські – *руда* „болото з домішками залізної руди” (ГГ, 166), наддністрянські – *руда* „іржаве багно, болото; торф” (Шило, 231), а також у складі мікротопонімів, напр., болото Біла Руда (СМГУ, 115), торфовище Волицька Руда (СМГУ, 123), поле Велика Рудка (СлММ, I, 95), пасовище Мала Рудка (СлММ, II, 58), колодязь На Рудці (СМГУ, 159).

Найменше представлені у текстах опрацьованих житомирських актових книг назви таких географічних об’єктів як *ліс, луг, могила*: по(д) ле(с) Добромль (АКЖГУ, 217), в лугъ корчевски(и) (АКЖМУ, 86), за могилу назви(с)ко(м) Пробитую (АЖГУ, 150). Натомість у сучасному мікротопоніміконі такі номени дуже поширені, напр., назви лісів: Березовий Ліс (СлММ, I, 40), Воєнний Ліс (СлММ, I, 136), Дев’ятий Ліс (СлММ, I, 214), Княгининський Ліс (СлММ, I, 341), Ліс Романиха (СлММ, II, 30), Мертвий Ліс (СлММ, II, 82), Павликів Ліс (СлММ, II, 158), Попівський Ліс (СлММ, II, 249), Середній Ліс (СлММ, II, 332) та ін.; назви луків: Васильків Луг (СлММ, I, 90), Дальший Луг (СлММ, I, 211), Квітковий Луг (СлММ, I, 329), Луг Козинських (СлММ, II, 39), Щучий луг (СлММ, II, 515), поле Сивий Луг (СлММ, II, 334), сінокіс Глибокий Луг (СлММ, I, 168), сінокіс Федорин Луг (СлММ, II, 427), хребет Красний Луг (Габорак 2008, 193) та ін.; могила: галявина Бабина Могила (СлММ, I, 20), курган Галичина могила (Габорак 2008, 82), горб Остра Могила (Габорак 2008, 268), ліс Польська Могила (СлММ, II, 244), куток села Розкопана Могила (СлММ, II, 296), підвищення Сіркова могила (Габорак 2008, 345), горби

Татарська Могила (Габорах 2008, 376), пагорб Туркова Могила (СлММ, II, 419) та ін. Очевидно, на північноукраїнських територіях термін *пуща* був більш поширеним, ніж *ліс*, бо відображав певні характеристики природного середовища. Номен *луг* відсутній, вірогідно, через особливості рослинного покриву північноукраїнських земель.

Отже, мікротопоніми є невід'ємною складовою топонімійної системи Житомирщини кінця XVI – початку XVII ст. Із погляду об'єктів номінації – це назви боліт, ґрунтів, доріг, озер, полів, потоків, пушч, урочищ, шляхів. Вони утворилися під впливом природно-географічних умов місцевості, соціально-економічних та мовно-культурних факторів. Переважна більшість їх походить від ойконімів (на кгру(н)те бєрдичо(в)ско(м), поле Рако(в)ско(є), на Киє(в)ско(и) дорозє, пущи Житоє(р)ско(и) тощо. Виявлено тісний зв'язок власних назв природних і рукотворних малих географічних об'єктів із характеристиками рельєфу, рослинного світу, водного режиму території, особливостями господарювання. Апелятиви, що входять до складу мікротопонімії Житомирщини, продовжують давню традицію найменування мікрооб'єктів локального значення.

Писемні пам'ятки офіційно-ділового стилю української мови, а саме актові книги, дають важливий матеріал для діахронного вивчення мікротопонімікону, для відновлення топонімійної системи української мови кінця XVI – початку XVII ст.

Література

1. Карпенко О. П. Передмова / О. П. Карпенко // Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина [уклад. І. М. Желєзняк та ін.]. – К. : Обереги, 2004. – С. 3 – 4.
2. Лісняк Н. І. Ойконімні основи в мікротопонім Західного Поділля / Н. І. Лісняк // Студії з ономастики та етимології. 2007 / НАН України. Ін-т укр. мови; редкол. : В. П. Шульгач (відп. ред.) [та ін.]. – К., 2007. – С. 188 – 192.

3. Мурзаев Э. М. Очерки топонимики / Э. М. Мурзаев [Академия наук СССР. Институт географии]. – М. : Мысль, 1974. – 372 с.

4. Поляруш Т. І. Мікротопонімія і місцевий лінгвальний контекст / Т. І. Поляруш // *Studia Slovakistica*. Вип. 10: Ономастика. Топоніміка: зб. наук. пр.; [упоряд. і відп. ред. С. Пахомова, Я. Джоґаник]. – Ужгород: Видавництво О. Гаркуші, 2009. – С. 372 – 383.

Скорочення

АЖГУ Акти Житомирського гродського уряду: 1590 р., 1635 р. / Підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – 251 с.

АКЖГУ Актова книга Житомирського гродського уряду 1611 року / Підгот. до вид. А. М. Матвієнко, В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2002. – 390 с.

АКЖМУ Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582–1588 pp.) / Підгот. до вид. М. К. Бойчук. – К., 1965. – 192 с.

Аркушин Аркушин Г. Л. Словник західнополіських говірок – Луцьк, 2000. Т. 1–2.

ВТС Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К., 2005. – 1728 с.

Габорак Габорак М. М. Гідронімія Івано-Франківщини: етимологічний словник-довідник – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2010. – 564 с.

Габорак 2008 Габорак М. М. Назви гір і полонин Івано-Франківщини. Словник-довідник. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 500 с.

ГГ Гуцульські говірки. Короткий словник / Відп. ред. Я. В. Закревська. Львів, 1997. – 230 с.

Грінченко Словарь української мови / Упор. Б. Грінченко. Т. I–IV. – К., 1907–1909.

Гуйванюк Словник буковинських говірок/ За ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці, 2005. – 688с.

- ДМВН Ділова мова Волині і Наддніпрянщини XVII ст. (Збірник актових документів) / Підгот. до вид. В. В. Німчук, В. М. Русанівський, К. С. Симонова та ін. – К., 1981. – 315 с.
- ЕСУМ Етимологічний словник української мови: У 7 т. – К., 1982–2006. – Т. I–V.
- Желехівський Желехівський Є., Недільський С. Малоруско-німецький словар. Т. 1–2. – Львів, 1885–1886.
- Лисенко Лисенко П. С. Словник поліських говорів. К., 1974. – 260 с.
- Матеріали Матеріали до словника буковинських говірок. Випуск другий. // Ред. колегія: Ю. О. Карпенко та ін. – Чернівці: Обл. друкарня, 1971. – 60 с.
- Онишкевич Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. – К., 1984.
- Пискунов Пискунов Ф. Словник живої народної, писемної і актової мови руських югівщан російської і Австрійсько-Венгерської цесарії. – К., 1882. – 304 с.
- Сабадош Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. – Ужгород, 2008. – 480 с.
- СГН Укр Горпинич В. О. Словник географічних назв України. – К., 2001. – 526 с.
- СлММ Словник мікротопонімів і мікрогідронімів північно-західної України та суміжних земель: у 2-х т. / Упор. Г. Л. Аркушин. – Луцьк, 2006–2007.
- СлУМ Словник української мови XVI–XVII ст. Вип. 1–13. – Львів, 1994–2006.
- СМГУ Словник мікрогідронімів України. Волинь, Житомирщина, Запоріжжя, Київщина, Кіровоградщина, Полтавщина, Черкащина / Уклад.: І. М. Желєзняк та ін.; Під. ред. О. П. Карпенко. – К., 2004.
- ССУМ Словник староукраїнської мови XIV–XV ст. / Ред. кол.: Л. Л. Гумецька та ін. – К., 1977–1978. – Т. 1–2.
- СУМ Словник української мови: В 11 томах. – К., 1970–1980.

Уманець Словар російсько-український. / Укл. М. Уманець, А. Спілка. Т. 1–4. – Львів, 1893–1898.

Шило Шило Г. Ф. Наддністрянський регіональний словник. – Львів, 2008. – 288 с.

У статті визначено основні види мікротопонімів Житомирщини кінця XVI – початку XVII ст. Виявлено зв'язок власних назв природних і рукотворних малих географічних об'єктів із особливостями рельєфу, рослинним світом території, характеристиками водного режиму. Апелятиви, що входять до складу мікротопонімів, продовжують давню традицію найменування мікрооб'єктів локального значення.

Ключові слова: мікротопонім, географічний термін, апелятив, писемні пам'ятки.

This article deals with the main types of the microtoponims of Zhytomyr region of the end of XVI – the beginning of XVII. The connection of proper names of natural and hand-made small geographical objects with the peculiarities of the relief, the vegetable kingdom and the character of the water regime were investigated. Appellatives, which contain microtoponims continue the old tradition of calling of the microobjects of local importance.

Key words: microtoponims, geographical term, appellative, written recollections.